

Identifying and Ranking Iran's Fundamental Geopolitical Challenges

Mohammad Jafari Dehkboodi¹, Mostafa Ghadri Hajat², Mohammad Reza Hafeznia³

¹ Master of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: m.jafaridhakhbudi@modares.ac.ir

² Corresponding author: Associate Professor of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: M.ghaderihajat@modares.ac.ir

³ Professor of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
Email: hafezn_m@modares.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

17 November 2024

Revised version

Received:

9 December 2024

Accepted:

10 December 2024

Available online:

22 June May 2025

Keywords:

Challenge,
Geopolitic,
Geopolitical Challenge,
Fundamental,
Iran

ABSTRACT

Objective:

Iran occupies a distinctive position in terms of its geographical and geopolitical characteristics. However, despite these inherent advantages, the country has failed to fully leverage its strategic potential in pursuit of national objectives. The geopolitical challenges it faces are fundamental in nature, encompassing a spectrum of national, regional, and global dimensions. This research employs a descriptive-analytical methodology, utilizing both qualitative and quantitative approaches to identify and prioritize Iran's most critical geopolitical challenges. Data collection involved field surveys incorporating interviews and questionnaires to assess the relative significance of these challenges. This study addresses two central questions: What constitute the fundamental geopolitical challenges facing the Islamic Republic of Iran, and which of these challenges hold the greatest importance? The findings reveal that Iran's core geopolitical challenges include the weakness and fragility of its national economy, its involvement in regional conflicts, and the inefficiencies of its bureaucratic political-administrative structure. In contrast, issues related to national security, particularly those stemming from historical experiences of foreign occupation, along with political challenges affecting national unity, were found to be of comparatively lesser significance among the fundamental challenges identified. These results suggest a notable paradox: while Iran faces increasing geopolitical constraints in the international arena, its most pressing vulnerabilities appear to originate primarily from internal structural weaknesses rather than external pressures alone. This research highlights the critical need to address these domestic institutional and economic challenges as a prerequisite for strengthening Iran's geopolitical position.

*Cite this article: Jafari Dehkboodi, Mohammad; Ghadri Hajat, Mostafa; Hafeznia, Mohammad Reza (2025). "Identifying and Ranking Iran's Fundamental Geopolitical Challenges", *Fasl' nāmeḥ-ye siyāsat (Politics Quarterly)* 55, (2): 345-374,
DOI: <https://doi.org/10.22059/JPQ.2024.385545.1008249>

© Authors retain the copyright. Publisher: University of Tehran Press.
<https://doi.org/10.22059/JPQ.2024.385545.1008249>

Introduction

Iran occupies a distinctive position due to its unique geographical and geopolitical characteristics. While the country possesses considerable strategic advantages, these have not been effectively leveraged to advance national interests and have, in some cases, transformed into geopolitical challenges. This study examines Iran's fundamental geopolitical challenges—those core issues that manifest at national, regional, and global levels—with the aim of identifying and prioritizing them according to their significance. The research employs a descriptive-analytical methodology, combining qualitative and quantitative approaches. Data collection includes field studies utilizing interviews and questionnaires to gather expert perspectives. The central research question guiding this study is: What are the fundamental geopolitical challenges facing the Islamic Republic of Iran and which of these are most critical? The results indicate that the most significant geopolitical challenges for Iran include the structural weaknesses and vulnerabilities of the national economy, regional conflicts and Iran's involvement in them, and the inefficiencies of the bureaucratic and political-administrative system. These were consistently ranked as the highest-priority concerns by respondents. In contrast, the study identified several challenges that were perceived as less pressing, including the rise of geopolitical taboos, national security concerns linked to Iran's strategic geography and historical experiences of occupation, and political challenges related to national unity and cohesion.

Methodology

This research adopts an applied, mixed-methods approach, incorporating both theoretical analysis and empirical investigation. The methodology consists of several key components: a review of theoretical foundations and case studies to establish relevant indicators, qualitative analysis of geopolitical frameworks, and quantitative assessment through field research. Data was collected through structured interviews and questionnaires administered to a purposive sample of 75 experts and specialists in the field. Quantitative data was analyzed using the Shannon entropy method in Microsoft Excel to determine objective weightings for each geopolitical challenge. This combination of methods ensures a comprehensive and reliable assessment of Iran's geopolitical challenges, balancing theoretical insights with empirical validation.

Results

The analysis at the fundamental level indicates that the following three components received the highest scores:

- **Weakness and fragility of the national economy** (score: 0.244907232),
- **Regional conflicts and Iran's involvement in them** (score: 0.238593329),
- **Bureaucratic and inefficient administrative-political structure** (score: 0.238590818).

In contrast, the following three components received the lowest scores:

- **The growing trend of geopolitical taboos** (score: 0.209129617),
- **National security challenges influenced by Iran's strategic location and historical experiences of occupation** (score: 0.211934763),

- **Political challenges, particularly regarding national unity and cohesion** (score: 0.215443129).

Given the average score of 0.226851181 at the fundamental level, 10 out of 19 components scored above the average, while 9 components scored below it.

Conclusion

The long-term viability and stability of any political entity fundamentally depend on its capacity to comprehend and navigate its strategic geopolitical environment. Accurate identification of both opportunities and threats within this environment constitutes a critical imperative for effective governance. When approached with strategic foresight, this analytical process can generate the dynamism required for national resilience and continuity - representing the paramount objective of statecraft. Conversely, failure to properly diagnose and address these geopolitical factors may undermine national stability, erode institutional foundations, and potentially precipitate systemic collapse. This study has systematically examined and prioritized Iran's core geopolitical challenges through rigorous empirical analysis. The research findings reveal a clear stratification among the identified challenges: of the 19 fundamental components analyzed, 10 demonstrated above-average significance scores, while 9 fell below this threshold. This quantitative differentiation provides valuable insights for policymakers seeking to allocate strategic attention and resources to the most pressing geopolitical concerns facing the nation. The results underscore the particular urgency of addressing the high-scoring challenges that threaten Iran's geopolitical position and internal stability. At the same time, the identification of lower-priority factors allows for more efficient strategic planning by distinguishing between immediate threats and longer-term considerations. This empirical stratification offers an evidence-based foundation for developing targeted policy responses to safeguard Iran's national interests in an increasingly complex regional and global environment.

شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین ایران

محمد جعفری دهکبودی^۱، مصطفی قادری حاجت^{۲*}، محمدرضا حافظ‌نیا^۳

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

رایانامه: m.jafaridhakhbudi@modares.ac.ir

^۲ نویسنده مسئول، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

رایانامه: M.ghaderihajat@modares.ac.ir

^۳ استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: hafezn_m@modares.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۸/۲۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۹/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۲۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها:

چالش،
ژئوپلیتیک،
چالش ژئوپلیتیکی،
بنیادین،
ایران.

ایران کشوری متحصربه‌فرد از لحاظ ویژگی‌های جغرافیایی و ژئوپلیتیکی است، اما واقعیت این است که علی‌رغم پتانسیل‌های مطلوب جغرافیایی و ژئوپلیتیکی از آنها برای پیشبرد اهداف و منافع ملی به‌خوبی استفاده نشده و در جهت عکس به چالش‌هایی برای کشور تبدیل شده است. چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین چالش‌های اساسی و پایه‌ای است، که دامنه‌ای از چالش‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی را در برمی‌گیرد. هدف این پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین ایران است. این مقاله با رویکرد توصیفی - تحلیلی و بهره‌گیری از روش کیفی و کمی به‌منظور گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها و در بخش میدانی و پیمایشی با ابزارهایی چون مصاحبه و پرسشنامه به شناخت و رتبه‌بندی چالش‌های بنیادین می‌پردازد. سؤال اصلی این پژوهش بدین‌گونه صورت‌بندی شده است که چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟ و کدامیک از آنها اهمیت بیشتری دارند؟ یافته‌ها نشان می‌دهد چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین ج.ا.ا عبارت‌اند از سه مؤلفه ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی، درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها و ساختار اداری - سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد که بیشترین امتیاز را در بین مؤلفه‌های بنیادین کسب کرده‌اند. در مقابل سه مؤلفه رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی، چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران) و چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی کمترین امتیازها را در بین مؤلفه‌های سطح بنیادین به خود اختصاص داده‌اند.

* استناد: جعفری دهکبودی، محمد؛ قادری حاجت، مصطفی؛ حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۴۰۴). شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های

ژئوپلیتیکی بنیادین ایران، فصلنامه سیاست، ۵۵ (۱)، ۳۴۵-۳۷۴.

<http://doi.org/10.22059/JPQ.2024.385545.1008249>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

جغرافیای سیاسی به عنوان یک موضوع دانشگاهی در سال ۱۷۵۱ م. توسط فیلسوف فرانسوی، رابرت تورگو در دانشگاه سوربن فرانسه نامگذاری و معرفی شد. او جغرافیای سیاسی را دانش شناخت و اداره بهتر کشور و به عبارتی علم کشورداری معرفی کرد. پس از او ایمانوئل کانت فیلسوف آلمانی در سال ۱۷۵۶ م. جغرافیای سیاسی را در دانشگاه کونیگسبرگ، مرکز امپراتوری پروس، در چارچوب علم جغرافیا تبیین فلسفی کرد و از جغرافیای سیاسی به منزله دانش زیرساخت نظام‌های سیاسی و حقوقی یاد کرد. از فحوای کلام این دو اندیشمند بزرگ چنین برمی‌آید که کشورداری موضوع کانونی علم جغرافیای سیاسی و زیرشاخه اصلی آن یعنی ژئوپلیتیک است. از آنجا که بین عوامل جغرافیایی و سیاست دولت‌ها ارتباط وجود دارد، از این‌رو دولت‌ها با توجه به اوضاع جغرافیایی کشور خود سیاستگذاری می‌کنند. به همین دلیل مطالعات ژئوپلیتیکی اهمیت ویژه‌ای دارد. ژئوپلیتیک علاوه بر بررسی رابطه بین عوامل جغرافیایی و سیاست یک کشور، به تفسیر وقایع نیز می‌پردازد (Sullivan, 1986: 2) و آینده را پیش‌بینی و خط و مشی سیاسی کشور را تعیین می‌کند. چالش ژئوپلیتیکی یعنی وضعیتی که برای یک کشور بر پایه عوامل ثابت و متغیر ژئوپلیتیکی ایجاد می‌شود، که طی آن سیاست آن کشور با استفاده از متغیرها و عوامل جغرافیایی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. به دیگر سخن، از رهگذر به‌کارگیری عوامل و ارزش‌های جغرافیایی علیه کشور رقیب، سیاست و راهبرد ملی آنها دچار انفعال می‌شود. عناصر و ارزش‌های جغرافیایی اعم از متغیر و ثابت، طبیعی و انسانی، مکانی و فضایی از آن دست روش‌ها و ابزارها هستند و سبب می‌شوند تا بازیگر خواسته‌ها و اراده خود را بر رقیب تحمیل کند (Hafeznia, 2019: 197). شناخت این چالش‌ها و رصد مستمر آنها کار اندیشمندان این حوزه تخصصی است. ایران با توجه به توانمندی‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی، جغرافیایی و در یک کلمه واقعیت‌های ژئوپلیتیکی آن یکی از کشورهای بسیار مهم منطقه و جهان به حساب می‌آید که نقش انکارناپذیری در سیاست‌های جهانی و منطقه‌ای دارد. به لحاظ موقعیت ارتباطی، فضای جغرافیایی ایران در محور شمال - جنوب دو عرصه جغرافیایی آب و خشکی را به هم پیوند می‌دهد و در مسیر عمومی ارتباط قاره‌های اروپا و آسیا و اقیانوسیه، به‌ویژه آسیای جنوبی و جنوب شرقی قرار دارد و دارای ۱۵ کشور همسایه است. از این‌رو ایران در معرض تعاملات، راهبردها، جابه‌جایی‌ها و پدیده‌هایی قرار دارد که به هر نحو با موقعیت ارتباطی ایران مرتبط است و گاه ممکن است چالش‌های ژئوپلیتیکی ایجاد کند (Hafiznia, 2012: 15). هر کشوری بر پایه علایق و اهداف ژئوپلیتیکی خود در مقایسه با رقیب، دارای وضعیتی خاص است، این وضعیت تعیین‌کننده مسیر حرکت دادن دارایی‌های ملی در راستای تحقق اهداف و منافع ملی خود است. اگرچه دستیابی به اهداف و منافع ملی در جهان متحول ژئوپلیتیکی که سیالیت از

ویژگی‌های انکارناپذیر آن است، به‌راحتی امکان‌پذیر نیست. تمام کشورها بنابر اهداف ملی خود ناچار به رصد چالش‌های خود هستند و در این چارچوب دستیابی به شناخت و رتبه‌بندی چالش‌ها موضوع شایان توجهی است، ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. الگویی که بتواند چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین جمهوری اسلامی ایران را تبیین کند، باید تمامی متغیرهای مربوط به سه پارامتر جغرافیا، قدرت و سیاست را در برگیرد. بر این اساس برای شناسایی چالش‌های ژئوپلیتیکی، در این پژوهش مدل پیترهاگت، جان کالینز، مدل حافظ‌نیا و ریباز قربانی‌نژاد، و حافظ‌نیا مبنای شناسایی چالش‌ها قرار گرفته است و بر اساس این مدل‌ها، نویسندگان به شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. دلیل استفاده از مدل‌های ذکرشده، به‌کارگیری این مدل‌ها توسط پژوهشگران بسیاری بوده، و در این مدل‌ها نگاه چندعاملی وجود داشته است، به همین سبب می‌توان گفت این دلایل نشان‌دهندهٔ کامل بودن این مدل‌ها نسبت به مدل‌های دیگر است.

۲. روش پژوهش

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و ماهیت کاربردی این پژوهش، روش این تحقیق توصیفی - تحلیلی است. پس از مطالعهٔ مبانی نظری و نمونه‌های عملی، شاخص‌های، شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین جمهوری اسلامی ایران، استخراج شده است. در این پژوهش از روش کیفی و کمی (روش ترکیبی / آمیخته) به‌منظور گردآوری و تجزیه‌وتحلیل داده‌ها استفاده شده است. در بخش مطالعات میدانی و پیمایشی با ابزارهایی چون مصاحبه و پرسشنامه به شناخت و تحلیل مسائل پرداخته شده است. روش نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند بوده و ۷۵ نفر از متخصصان و خبرگان^۱ هستند. برای وزن‌دهی داده‌های کمی از روش آنترپوی شانون در نرم‌افزار اکسل استفاده شده است.

۳. چارچوب نظری

۳.۱. مفاهیم

۳.۱.۱. ژئوپلیتیک

از نظر حافظ‌نیا ژئوپلیتیک عبارت است از علم مطالعهٔ روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آنها با یکدیگر (Hafiznia, 2019: 48).

۱. جامعهٔ آماری در این تحقیق ۳۰ نفر از متخصصان و خبرگان هستند.

پیتر تایلور، ژئوپلیتیک را به مثابه توزیع جغرافیایی قدرت میان کشورهای جهان، به ویژه رقابت میان قدرت‌های بزرگ و اصلی، تعریف می‌کند (Taylor, 1993: 330).

۲.۱.۳. چالش ژئوپلیتیکی

چالش ژئوپلیتیکی بیان‌کننده ایجاد وضعیت برای یک دولت یا کشور بر پایه کاربری عوامل و متغیرهای جغرافیایی و ژئوپلیتیکی است؛ به عبارتی متأثر و منفعل کردن سیاست و راهبرد ملی دیگر کشورها با کاربرد عوامل و ارزش‌های جغرافیایی؛ یا کاربرد عوامل، عناصر و ارزش‌های جغرافیایی علیه کشور رقیب است.

کشورها و دولت‌ها برای ضربه زدن به دشمن یا رقیب خود یا محدودسازی قدرت مانور و عمل آنان، از ابزارها و روش‌های مختلفی استفاده می‌کنند. یکی از مهم‌ترین این ابزارها و روش‌ها، کاربرد ارزش‌ها و عناصر جغرافیایی علیه آنهاست. ارزش‌ها و عوامل جغرافیایی، اعم از متغیر و ثابت، طبیعی و انسانی، مکانی و فضایی، دامنه گسترده‌ای دارند. کاربرد یک یا چند مورد از این عوامل علیه کشور رقیب یا حریف، می‌تواند آن را به زانو درآورد و مواضع سیاسی وی را منفعل کند. این امر موجب می‌شود تا بازیگران سیاسی (دولت‌ها) بتوانند خواست‌ها و اراده خود را بر آن تحمیل کنند. هدف اصلی هر چالش ژئوپلیتیکی، ایجاد انفعال در مقابل به‌منظور تغییر رفتار آن است (Hafiznia, 2019: 198).

در تکمیل بحث چالش ژئوپلیتیکی می‌توان گفت، چالش ناظر بر وضعیتی است که یک کنشگر مجبور به انجام عملی می‌شود و لزوماً منفی یا مثبت نیست. در صورت مدیریت مناسب با مقذورات و محذورات نتیجه مثبت خواهد بود و منجر به فرصت و در نهایت به نقطه قوت تبدیل می‌شود. در غیر این صورت به تهدید و ضعف کنشگران منجر می‌شود (اصلاحات داوران در جلسه دفاع پایان‌نامه). و در نهایت ماهیت چالش محرک است، چالش عبارت است از محرکی که یک بازیگر و مدیر را وادار به واکنش می‌کند و تمام بحران‌ها نیز نوعی چالش محسوب می‌شوند (اصلاحات داوران در جلسه دفاع پایان‌نامه).

۲.۳. نظریه‌های مرتبط با چالش‌های ژئوپلیتیکی

چهار نظریه که مبنای شناسایی تنگناهای ژئوپلیتیکی بنیادین جمهوری ا.ا قرار گرفته است به شرح زیر است.

مدل «های پوتیتکا» از پیتر هاگت در راستای مطالعه عوامل جغرافیایی تنش‌زا در روابط و مناسبات میان کشورهاست. این مدل تضمین‌کننده کشوری فرضی است به نام «های پوتیتکا»، دارای مجموعه‌ای از وضعیت‌های اختصاصی که موجب پیدایش مشاجرات با همسایگان

پیتر هاگت در مدل خود به بیان عوامل جغرافیایی و ژئوپلیتیکی تنش‌ها در روابط کشورها پرداخته است، اما مدل هاگت فاقد برخی متغیرها مانند ژئواکونومی، زیست‌محیطی و ... است. همین مسئله سبب شده است تا نتوان آن را به‌عنوان مدلی جامع و کامل در نظر گرفت. جان کالینز مؤلفه‌های منازعات ژئوپلیتیک میان کشورها را به چهار دسته (منازعه راهبردی، منازعه اقتصادی، منازعه فرهنگی و منازعه زیست‌محیطی) تقسیم کرده است: منازعه راهبردی: مسائل مرزی، کنترل نقاط حساس و راهبردی، ادعای سرزمینی؛ منازعه اقتصادی: منابع غنی در سرزمین، امکانات اقتصادی؛ منازعه فرهنگی: اختلافات قومی و مذهبی و زبانی، هر سرزمین دارای فرهنگ خاص، تعصب‌های قومی.

منازعات زیست‌محیطی: مسائلی از قبیل زیاده‌روی در مصرف آب، دفع نامناسب زباله‌های خطرناک، آلودگی هوا، کشاورزی سنتی، نشت مواد نفتی از نفت‌کش‌ها، تخریب جنگل‌ها (Collins, 1998: 285-301). کالینز به مؤلفه‌های مهم و حساس تنش‌ها که همگی از زیربنای جغرافیایی برخوردارند، اشاره کرده است، اما نمی‌توان یک مدل کامل در نظر گرفت، زیرا مؤلفه‌های دیگری نیز از جمله مؤلفه سیاسی، علم و فناوری و... در این زمینه وجود دارد. از دیدگاه حافظ‌نیا و ریپاز قربانی‌نژاد، پیتر هاگت (۱۹۷۲) و جان کالینز (۱۹۹۸) تا حدودی سعی کرده‌اند تا نگاهی جامع و چندبعدی به قضیه تنش و منازعه بین کشورها داشته باشند و در نظریه‌های خود به متغیرهای مختلفی چون مسائل راهبردی، فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و هیدروپلیتیک اشاراتی کرده‌اند؛ ولی آنها نیز در ارائه الگویی که بتواند تمامی سرچشمه‌های ژئوپلیتیکی تنش‌ها در روابط کشورها را تبیین کند، ناموفق بوده‌اند.

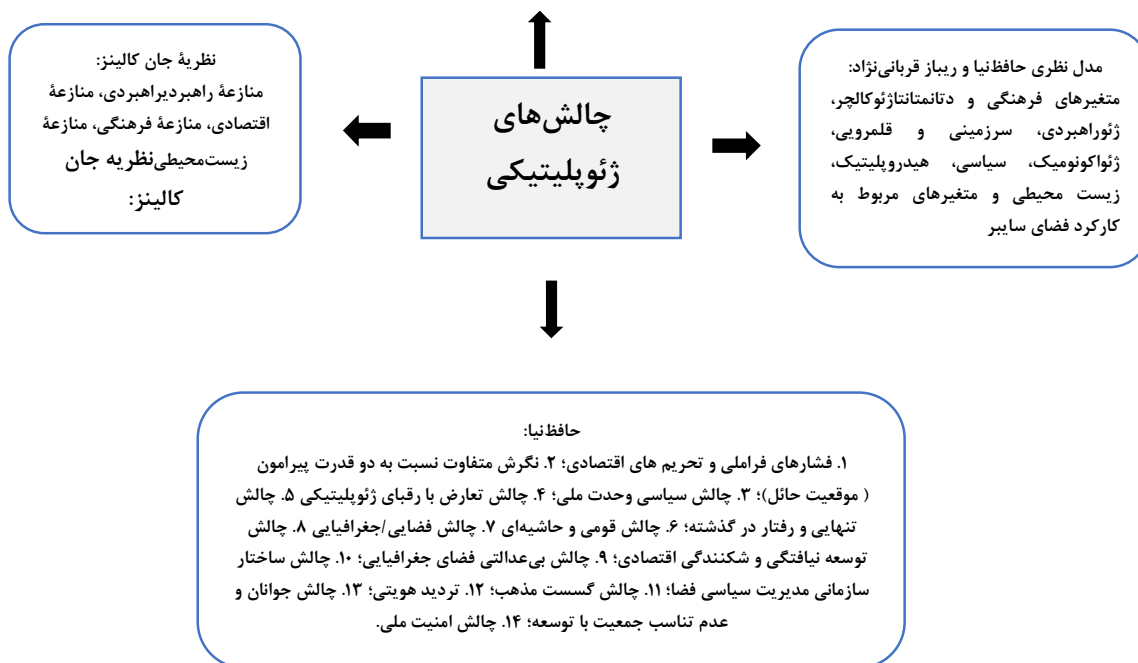
بر این اساس حافظ‌نیا و ریپاز قربانی‌نژاد در مدل خود بیان می‌کنند، الگویی که بتواند عوامل ژئوپلیتیکی ایجادکننده تنش و منازعه در روابط کشورها را تبیین کند، باید همزمان متغیرهای فرهنگی و ژئوکالچر، ژئوراهبردی، سرزمینی و قلمرویی، ژئواکونومیک، سیاسی، هیدروپلیتیک، زیست‌محیطی و متغیرهای مربوط به کارکرد فضای سایبر را در برگیرد. هریک از این گروه‌ها دارای چندین متغیر ذهنی و عینی است که به‌طور جداگانه یا در ارتباط با همدیگر زمینه بروز تنش و منازعه میان کشورها را فراهم می‌کنند. بنابراین، می‌توان گفت که هر متغیر ژئوپلیتیکی که زمینه بروز تنش در روابط بازیگران را فراهم سازد، در ذیل یکی از این گروه‌های هشتگانه قرار می‌گیرد؛ هرچند که ممکن است یک متغیر ژئوپلیتیکی تنش‌ها در یک بازه زمانی مشخص در بیش از یک گروه از گروه‌های مذکور قرار گیرد. از سوی دیگر هر کدام از این عوامل دارای چندین متغیر ژئوپلیتیکی تنش‌ها در روابط کشورها هستند که به‌صورت مصداقی و موردی عمل کرده و روابط کشورهای همسایه را متشنج می‌کنند (Ghorbin Nejad et al., 2012). مدل

حافظنیا و قربانی‌نژاد، مؤلفه‌های تنش را تکمیل‌تر می‌کند و نسبت به مدل هاگت و کالینز مدل کامل‌تری است.

حافظنیا چالش‌های ژئوپلیتیکی ایران را از این دست می‌داند (این مطالب برگرفته از جزوه کلاسی، درس (ویژگی‌های ژئوپلیتیکی ایران) حافظنیا است): ۱. فشارهای فراملی و تحریم‌های اقتصادی؛ ۲. نگرش متفاوت نسبت به دو قدرت پیرامون (موقعیت حائل)؛ ۳. چالش سیاسی وحدت ملی؛ ۴. چالش تعارض با رقبای ژئوپلیتیکی؛ ۵. چالش تنهایی و رفتار در گذشته؛ ۶. چالش قومی و حاشیه‌ای؛ ۷. چالش فضایی/جغرافیایی؛ ۸. چالش توسعه‌نیافتگی و شکنندگی اقتصادی؛ ۹. چالش بی‌عدالتی فضای جغرافیایی؛ ۱۰. چالش ساختار سازمانی مدیریت سیاسی فضا؛ ۱۱. چالش گسست مذهب؛ ۱۲. تردید هویتی؛ ۱۳. چالش جوانان و عدم تناسب جمعیت با توسعه و ۱۴. چالش امنیت ملی. حافظنیا سعی کرده است تمام چالش‌های ژئوپلیتیکی ایران را دسته‌بندی شده و کامل بیان کند. بر همین اساس می‌توان نظریه وی را به‌عنوان یک نظریه و مدل کامل از چالش‌های ژئوپلیتیکی مبنای کار پژوهش قرار داد.

مدل پیترمدل پیترهاگت:

۱) حقوق دالانی برای کشور محصور در خشکی جهت دسترسی به دریا از طریق خاک کشور همسایه ۲) اختلاف در نحوه تفسیر خط تقسیم آب (آب پخشان) در مرزهای کوهستانی ۳) مرز بین المللی رودخانه‌ای متغیر ۴) اختلاف در تعیین مرز در دریاچه مشترک و چگونگی بهره برداری از منابع آن ۵) ربودن آب قسمت علیای رود توسط کشور فرادست رودخانه ۶) امتداد و گسترش سرزمینی و فضایی یک گروه قومی - زبانی به خاک کشور همسایه ۷) استقرار یک گروه اقلیت نژادی و قومی در امتداد دو مرز بین المللی ۸) جابجایی فصلی کوچ نشینان در دو سوی مرز بین المللی ۹) جنبش جدایی طلبان قومی در فضای داخلی یک کشور ۱۰) استقرار یک منبع مهم بین المللی در نزدیکی مرز که مورد ادعای همسایگان باشد. این منبع مهم ممکن است یک منبع استراتژیک نظیر اورانیوم و یا یک منبع فرهنگی نظیر مکان‌های مقدس باشد. ۱۱) ادعای یک کشور، به خاک کشور همسایه بدهد. حفظ موقعیت در حیات منطقه و منابع

شکل ۲. مدل مفهومی نظریه‌های مهم پژوهش

۴. یافته‌های پژوهش

۴.۱. یافته‌های کتابخانه‌ای

۴.۱.۱. چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین جمهوری اسلامی ایران

چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین به چالش‌های اساسی و پایه‌ای است، که دامنه‌ای از چالش‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی را در برمی‌گیرد، از این‌رو در این قسمت (بنیادین)، چالش‌ها شناسایی شده و توضیحات کوتاهی برای هریک از آنها ارائه شده است.

۴.۱.۱.۱. چالش هویت ملی و سرگردانی در بین هویت‌های (ایرانی-اسلامی-مدرن)

زمانی‌که اصول و مبانی نظام ارزشی سست و ناپایدار شوند و یکپارچگی خود را از دست بدهند، هویت فرد یا گروه در معرض عدم تعادل و بحران قرار خواهد گرفت (Heydari and Heydaribani, 2013).

زمینه‌های چالش هویت ملی ایران را می‌توان به شرح زیر توضیح داد:

- هویت ایرانی-باستانی: ایران دارای تمدن کهن و سابقه تاریخی طولانی است که در دوران پیش از اسلام ریشه دارد. این هویت ایرانی-باستانی با مفاهیمی چون شاهنشاهی، آریایی‌گرایی و میراث فرهنگی پیش از اسلام همراه است.

- هویت اسلامی: ورود اسلام به ایران در قرن هفتم میلادی سبب شکل‌گیری هویت اسلامی در کنار هویت ایرانی شد. این هویت اسلامی بر مبانی دینی، مذهبی و حکومتی استوار است.

هویت مدرن: با ظهور مفاهیم مدرن همچون ملیت‌گرایی، دموکراسی و حقوق شهروندی در دوران معاصر، هویت مدرن نیز در ایران شکل گرفت که با دو هویت قبلی در تعارض و رقابت است.

چالش اصلی در ایران، سرگردانی و تضاد میان این سه هویت ملی، اسلامی و مدرن است. برخی گروه‌ها و نخبگان سیاسی تلاش می‌کنند تا یکی از این هویت‌ها را برجسته‌تر کنند و بر دیگری برتری دهند. این موضوع سبب بروز چالش‌های هویتی، تمایزات گروهی و گاه منازعات سیاسی در ایران می‌شود. توازن و تعادل میان این سه هویت همواره یکی از چالش‌های اساسی در ایران است.

۴.۱.۱.۲. چالش‌های اکولوژیک فضای زیستی و در یک کلمه بنیادهای زیستی ناپایدار

چالش‌های فزاینده محیط زیستی ایران اخیراً به نقطه بحران رسیده است، به‌ویژه فرسایش خاک (آبی و بادی)، خشکسالی، گرد و غبار، فرونشست زمین، بحران آب، مدیریت پسماند و آلودگی

هوا نه تنها سبب ایجاد مشکلات اجتماعی، سیاسی و امنیتی در داخل کشور شده است، بلکه در آینده روابط ایران با همسایگان خود را نیز دچار چالش بیشتر می‌کند. وخامت وضع محیط زیست ایران یک خطر بالقوه بی‌ثبات‌کننده امنیت ملی برای ایران است، زیرا امنیت، انسجام داخلی، سلامت عمومی، محیط زیست شکننده و اقتصاد کشور را تهدید خواهد کرد.

۴.۱.۱.۳. افزایش رقابت‌های مکانی در راستای کنترل منابع زیستی و حیاتی

افزایش رقابت‌های مکانی در راستای کنترل منابع زیستی و حیاتی در ایران در سال‌های اخیر به دلایل زیر رخ داده است:

- محدودیت منابع آبی: با توجه به تغییرات اقلیمی و خشکسالی‌های پی‌درپی در ایران، دسترسی و کنترل بر منابع آبی موجود به موضوع حیاتی و راهبردی تبدیل شده است؛
- مسائل زیست‌محیطی: چالش‌های زیست‌محیطی همچون گسترش بیابان‌زایی، آلودگی هوا و خاک و کاهش تنوع زیستی موجب شده است تا کنترل و مدیریت مناطق حساس زیست‌محیطی به موضوعی راهبردی تبدیل شود؛
- دسترسی به منابع طبیعی: منابع طبیعی همچون نفت، گاز، معادن و... همواره یکی از عوامل اصلی رقابت‌های مکانی در ایران بوده‌اند.

۴.۱.۱.۴. ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی

اقتصاد ایران از زمان‌های گذشته تا به امروز ساختاری شکننده داشته که این ساختار چارچوبی متناقض را در دل خود جای داده است؛ به این معنا که از یک طرف به واسطه تک‌بعدی بودنش و تکیه بیش‌ازحد بر صادرات مواد خام، تحت تأثیر قیمت‌های جهانی این مواد قرار دارد و از طرف دیگر با توجه به تحریم‌ها و وضعیت کنونی اقتصادی‌اش، منزوی شده و چندان داخل در اقتصاد جهانی نیست و دچار پارادوکس ساختاری می‌شود. در این میان باید به یک نکته اساسی توجه داشت و آن بی‌ثباتی سیاسی است. بی‌ثباتی سیاسی از آنجایی که مشکل عدم امنیت و شکل‌گیری تهدید را در پی دارد، در مدت زمانی کوتاه می‌تواند آثاری ویرانگر بر اقتصاد داخلی داشته باشد. در کنار این عدم امنیت موارد دیگری نیز در دامن زدن به عدم اطمینان و عدم امنیت اقتصادی مؤثر خواهند بود، از جمله:

- نبود زیرساخت‌های مناسب در امر تولید
- نداشتن آمادگی لازم جهت حضور تدریجی در اقتصاد جهانی
- وابستگی بیش‌ازحد در زمینه واردات مواد صنعتی
- حجم پایین سرمایه‌گذاری خارجی

- توزیع نابرابر درآمدها و سطح پایین رفاه اجتماعی و
در کنار این موارد به شناسایی برخی دیگر از اساسی‌ترین چالش‌های اقتصاد ایران در زمان حاضر می‌پردازیم و آنها را در پنج مورد طبقه‌بندی می‌کنیم:
۱. تحریم‌ها؛ ۲. تورم، ۳. بیکاری؛ ۴. نرخ ارز؛ ۵. کاهش درآمد نفتی (Nadri and Mahdavi, 2014: 220).

۴.۱.۱.۵. حاشیه‌ای بودن بخش خصوصی در اقتصاد ملی

بخش خصوصی در ایران دچار برخی چالش‌هاست، که سبب به حاشیه کشاندن آن شده است، در این قسمت به برخی از این چالش‌ها می‌پردازیم:
۱. محیط نامساعد کسب‌وکار برای بخش خصوصی؛ ۲. نوسان در فضای سیاسی و تأثیر آن بر اقتصاد ملی؛ ۳. بی‌توجهی به صلاحیت و سوابق خریداران؛ ۴. نظارت ناکارآمد بر بنگاه‌های خصوصی شده پس از واگذاری؛ ۵. غفلت از متغیرهای زمینه‌ای و تعیین اهداف ایده‌آل‌گرایانه؛ ۶. بی‌توجهی به طرف تقاضا در فرایند واگذاری؛ ۷. غفلت از اصلاح ساختار و آماده‌سازی؛ ۸. آشفتگی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی خصوصی‌سازی؛ ۹. ساختار نامتوازن هیأت واگذاری با کارکردها و اهداف خصوصی‌سازی؛ ۱۰. تعدد مراکز نظارتی و تشتت نظرهای اصلاحی؛ ۱۱. ناکارآمدی شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی؛ ۱۲. ضعف ساختاری دستگاه مجری خصوصی‌سازی؛ ۱۳. رویکرد یکسان در واگذاری کلیه بنگاه‌ها و شرکت‌های مشمول؛ ۱۴. مقاومت ذی‌نفعان دولتی در برابر خصوصی‌سازی؛ ۱۵. حضور نهادهای عمومی غیردولتی در فرایند خصوصی‌سازی؛ ۱۶. فقدان تعهد سیاسی کامل نسبت به خصوصی‌سازی؛ ۱۷. تفکیک ناشفاف وظایف حاکمیتی از تصدی‌گری؛ ۱۸. تغییر در گروه‌بندی شرکت‌های مشمول خصوصی‌سازی؛ ۱۹. عدم الزام خریداران به سرمایه‌گذاری جدید و ارتقای کارایی پس از واگذاری؛ ۲۰. بازاریابی ناسازمان‌یافته بنگاه‌های مشمول واگذاری (Jafarpur, 2019).

۴.۱.۱.۶. ساختار - اداری سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد

مسائل و مشکلات زیادی در نظام اداری کشور وجود دارد، این مسائل و مشکلات با توجه به اجزای نظام اداری کشور، در هفت بخش قابل طبقه‌بندی است: مدیریت منابع انسانی؛ ساختار؛ فرایندها؛ رویه‌ها؛ قوانین و مقررات؛ فرهنگ اداری و خدمت‌رسانی؛ الگوها و شیوه‌های مدیریتی؛ نوآوری و بهبود مستمر؛ فناوری اطلاعات؛ و ارزیابی و نظارت. عمده‌ترین مشکلات مربوط به بخش مدیریت منابع انسانی است و از سوی دیگر چالش‌های عمده نظام اداری ایران شامل عدم

حاکمیت حرفه‌گرایی؛ ناکارآمدی سیستم نظارتی؛ عدم حاکمیت تفکر بهبود مستمر و روحیه پژوهشگری و ناکارآمدی ساختارهای سازمانی خواهد بود (Mirmohammadi & Hassanpour, 2011: 9-22).

۴.۱.۱.۷. چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران)

درک موقعیت جغرافیایی و نقش راهبردی ایران در منطقه خاورمیانه همواره یک چالش است. ایران به دلیل قرارگیری در مرکز این منطقه پرتنش، تجارب مختلفی را از این موقعیت سوق‌الجیشی پشت سر گذاشته است:

موقعیت ایران به عنوان پل ارتباطی بین غرب و شرق، همواره این کشور را در معرض تهدیدات و فشارهای خارجی قرار داده است. ایران در طول تاریخ، هدف تجاوزات و تهاجمات متعددی از سوی قدرت‌های بزرگ قرار گرفته است. استفاده از ایران به عنوان میدان نبرد و درگیری‌های نیابتی در بین قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، شرایط امنیتی و سیاسی پیچیده‌ای را برای ایران ایجاد کرده است. این مسئله موجب تحمیل هزینه‌های زیادی بر اقتصاد و جامعه ایران می‌شود. به رغم تلاش‌های ایران برای حفظ بی‌طرفی و عدم درگیری در مناقشات منطقه‌ای، این کشور همواره درگیر برخی تنش‌ها و درگیری‌ها بوده است. این وضعیت به ایران فرصت کافی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی نداده است. موقعیت راهبردی ایران، همچنین موجب شده است تا این کشور همواره در معرض تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی قرار داشته باشد. این امر توسعه اقتصادی ایران را با چالش‌های جدی مواجه کرده است.

در مجموع، تجارب ایران از موقعیت سوق‌الجیشی خود در منطقه خاورمیانه، نشان‌دهنده چالش‌های امنیتی، سیاسی و اقتصادی مداوم بوده است. این موقعیت مهم، همواره ایران را در معرض فشارها و تهدیدات خارجی قرار داده و توسعه این کشور را با محدودیت‌ها و موانع جدی روبه‌رو کرده است.

۴.۱.۱.۸. چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی

در ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، شواهدی از زمینه‌های تهدیدآمیز مشاهده می‌شود که غفلت از آنها ممکن است وحدت ملی را به خطر اندازد. نارضایتی از عملکرد سیاسی دولت، مسئولان و نهادهای سیاسی کشور، نابرابری و تبعیض اجتماعی، گسترش روزافزون بی‌اعتمادی در جامعه، پاسخگو نبودن مسئولان و عدم پاسخگویی شفاف و مسئولانه به مطالبات مردم، بی‌توجهی به اجرای برخی اصول قانون اساسی به‌ویژه آنهایی که به صراحت به حقوق فرهنگی و اجتماعی مردم، به‌ویژه اقلیت‌های مذهبی و اقوام ایرانی اشاره دارند، همگی نشانه‌هایی هستند که به توجه

جدی و اقدام‌های مؤثر نیاز دارند، بخشی از مواردی است که ممکن است تشدید آنها به واگرایی سیاسی در کشور منجر شود. با توجه به بررسی‌های پژوهشی صورت‌گرفته، شکاف‌های نسلی، جنسیتی، قومی و مذهبی، شکاف‌های فعالی در کشور نیستند، اما شکافی که در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بین دولت و ملت وجود دارد، شکاف فعالی است که موجب تحریک و بسیج سایر شکاف‌های اجتماعی خواهد شد (Ghasemi, 2013: 212-165).

۹.۱.۱.۴. جدال روزافزون نیروهای سیاسی بدون توجه به منافع ملی

جدال نیروهای سیاسی بدون توجه به منافع ملی کشور، متأسفانه یکی از چالش‌های جدی در بسیاری از کشورهاست. این موضوع می‌تواند بر ثبات و پیشرفت کشور تأثیر منفی بگذارد. به‌طور خلاصه، این پدیده زمانی رخ می‌دهد که گروه‌های سیاسی مختلف صرفاً برای کسب قدرت سیاسی و منافع حزبی خود، به‌جای اولویت دادن به منافع ملی، با یکدیگر به رقابت و مقابله می‌پردازند. این رفتار می‌تواند تنش‌ها، تضعیف همبستگی ملی، تأخیر در اتخاذ تصمیمات مهم و حتی تضعیف امنیت ملی کشور را ایجاد کند.

جدال میان احزاب سیاسی در ایران ریشه در عوامل مختلفی دارد:

قطب‌بندی سیاسی: احزاب مختلف در ایران اغلب به دو قطب اصلاح‌طلب و اصول‌گرا تقسیم شده‌اند. این قطب‌بندی سبب شده است که هر حزب بیشتر به دنبال منافع خود و گروه هوادار خود باشد تا منافع ملی.

نبود فرهنگ گفت‌وگو و تعامل: فضای سیاسی ایران به‌شدت متشنج و متخاصم است. احزاب به‌جای گفت‌وگو و تعامل، به مقابله و نقد یکدیگر می‌پردازند که این امر مانع از توجه به اولویت‌های ملی خواهد شد.

نگاه ایدئولوژیک: بسیاری از احزاب سیاسی در ایران بر اساس ایدئولوژی‌های خاصی شکل گرفته‌اند. این نگاه ایدئولوژیک سبب شده است که آنها به‌جای منافع واقعی مردم، به دنبال اعمال ایدئولوژی خود باشند.

انگیزه‌های شخصی و جناحی: گاهی اوقات رهبران احزاب در پی منافع شخصی و گروهی خود هستند و برای رسیدن به قدرت حاضر به فدا کردن منافع ملی خواهند شد (Salamt et al., 1402).

۱۰.۱.۱.۴. کاهش مشروعیت سیاسی حکومت متأثر از ناکارآمدی و بحران اعتماد

اعتماد عمومی اقشار مختلف اجتماعی به‌دلیل سایه سنگین بسیاری از تصمیماتی که توسط مسئولان بخش‌های گوناگون اجرایی، تقنینی و دست‌اندرکاران حاکم طی بیش از چهار دهه پس

از انقلاب اسلامی ایران اتخاذ شده است و نتایج و آثار منفی زیادی را بر جای می‌گذارد. از دلایل بی‌اعتمادی می‌توان به عوامل زیر اشاره کرد: ۱. مغفول ماندن قانون اساسی؛ ۲. فاصله میان رفتار و گفتار حاکمان؛ ۳. سیاست‌زدگی؛ ۴. نابودی منابع و ثروت ملی؛ ۵. فعالیت‌های هسته‌ای؛ ۶. به محاق رفتن علوم انسانی؛ ۷. فرار مغزها؛ ۸. خروج سرمایه‌های مادی و معنوی؛ ۹. پوپولیسم؛ ۱۰. کاهش ارزش پول ملی؛ ۱۱. مطالبات اقوام، اقلیت‌ها؛ ۱۲. نقش و اهمیت زنان؛ ۱۳. عدم بسترسازی مشارکت سیاسی و عواملی دیگر.... که این عوامل سبب کاهش مشروعیت سیاسی جمهوری اسلامی می‌شود (Alinia, 2018: 233-241).

۴.۱.۱.۱۱. درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها

محیط پیرامونی ایران که شاید حساس‌ترین محیط امنیتی جهان باشد، سرشار از تهدید و فرصت‌هایی است که منافع و امنیت ملی کشور ما را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. با عنایت به تهدیدهای روزافزون ناشی از این نوع جنگ‌ها که در محیط امنیتی ایران نشان می‌دهد و وضعیت شکننده «نه جنگ - نه صلح» میان ایران و آمریکا که با وجود پایداری نسبی در چهار دهه گذشته همواره مستعد تغییر و دگرگونی بوده و سبب شده است تا احتمال جدی برای بروز جنگ نیابتی و یا وقوع درگیری نظامی تمام‌عیار وجود بیاید (Ghanbari Jahormi, 2019: 51-59). با توجه به اتفاقات چند سال اخیر در منطقه خاورمیانه، درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها را به شرح زیر بررسی می‌کنیم:

جنگ داخلی سوریه: جنگ داخلی سوریه از سال ۲۰۱۱ آغاز شد و همچنان در جریان است. ایران با حمایت از دولت بشار اسد در این درگیری‌ها دخالت کرده و نیروهای زمینی و هوایی خود را به سوریه اعزام کرده است. هدف ایران از این مداخله، حفظ حکومت بشار اسد و جلوگیری از سقوط آن است.

جنگ داخلی عراق: پس از سقوط صدام حسین در سال ۲۰۰۳، ایران تلاش کرده است تا نفوذ خود را در عراق افزایش دهد. ایران از گروه‌های شیعه عراقی حمایت و سعی کرده است تا یک حکومت وفادار به خود را در بغداد به قدرت برساند. ایران همچنین در مبارزه علیه گروه‌های افراطی مانند داعش در عراق نقش داشته است.

جنگ یمن: جنگ داخلی یمن از سال ۲۰۱۵ آغاز شد و همچنان ادامه دارد. ایران از شورشیان حوثی در یمن حمایت می‌کند و متهم است که به آنها سلاح و آموزش نظامی ارائه می‌دهد. هدف ایران از این حمایت، مقابله با ائتلاف تحت رهبری عربستان سعودی در یمن است.

تنش‌های ایران و آمریکا در خلیج فارس: از سال ۲۰۱۹ به بعد، تنش‌های نظامی میان ایران و ایالات متحده در خلیج فارس افزایش یافته است. ایران در این درگیری‌ها در پی افزایش قدرت نظامی خود در منطقه و مقابله با نفوذ آمریکاست. تنش‌های ایران و اسرائیل: ایران و اسرائیل در چند جبهه با یکدیگر درگیرند، از جمله درگیری‌های نظامی در سوریه و لبنان. ایران در این درگیری‌ها به‌طور معمول به‌دنبال حفظ نفوذ ژئوپلیتیکی خود در منطقه، مقابله با حضور آمریکا و متحدانش، همچنین حمایت از متحدان خود مانند حزب‌الله لبنان و حوثی‌های یمن است. این رویکرد سبب شده است ایران در بسیاری از این جنگ‌ها نقش فعالی داشته باشد (Alipour, 2018: 171-143).

۴.۱.۱.۱۲. رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی

ایران به‌عنوان یک کشور با موقعیت راهبردی در خاورمیانه، همواره با مسائل و چالش‌های ژئوپلیتیکی متعددی مواجه بوده است. در طول دهه‌های اخیر، برخی از این چالش‌ها به تابوهایی تبدیل شده‌اند که دست یافتن به توافقات و راه‌حل‌های قابل قبول برای آنها بسیار دشوار شده است.

برخی از مهم‌ترین این تابوهای ژئوپلیتیکی عبارت‌اند از:

– مسئله هسته‌ای: برنامه هسته‌ای ایران همواره موضوع اختلاف و تنش با کشورهای غربی بوده است. این موضوع به تابوی بزرگی تبدیل شده و حل آن نیازمند مذاکرات و سازش‌های سیاسی پیچیده است.

– نقش ایران در منطقه: ایران به‌دنبال ایفای نقش فزاینده در معادلات ژئوپلیتیکی خاورمیانه است که این امر با مخالفت کشورهای رقیب مواجه شده است. مداخلات ایران در سوریه، لبنان، یمن و عراق به‌عنوان تابوهایی پررنگ مطرح هستند.

– روابط با آمریکا و اسرائیل: روابط ایران با آمریکا و اسرائیل به یکی از مهم‌ترین تابوهای ژئوپلیتیکی تبدیل شده است.

– نقش منطقه‌ای شیعیان: افزایش نفوذ و قدرت شیعیان در خاورمیانه، به‌ویژه در عراق، سوریه و لبنان، به یک تابوی ژئوپلیتیکی مهم برای برخی کشورهای عربی سنی تبدیل شده است.

۱۳.۱.۱.۴. قرارگیری در سیکل بازی‌های بین‌المللی متأثر از موقعیت حائلی

ایران در دو سده اخیر به دلیل رقابت قدرت‌های برتر جهانی موقعیت حائل میان روسیه و بریتانیا، سپس میان روسیه و آمریکا پیدا کرده است؛ این موقعیت حاصل جغرافیای ایران است. در طی سده نوزدهم دو قدرت بریتانیا و روسیه به جهان‌گشایی روی آوردند و هر دو این جهان‌گشایی را به سمت سرزمین‌های ایران انجام دادند که در نتیجه آن بسیاری از مناطق ایران در شمال توسط روس‌ها، در شرق و جنوب توسط بریتانیا از ایران جدا شدند و ایران در موقعیت حائل میان این دو قدرت قرار گرفته است (Hafeznia et al., 2020).

۱۴.۱.۱.۴. چالش توسعه‌یافتگی و توسعه نامتوازن داخلی

شاخص‌های توسعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و مکانی در مناطق مختلف کشور نشان می‌دهد که ایران از ساختار فضایی مرکز-حاشیه برخوردار است، هم در سطح ملی و هم در سطح منطقه‌ای و محلی. در سطح کلان ملی، بخش مرکزی در مقایسه با بخش‌های پیرامونی، از توسعه‌یافتگی بیشتر و دسترسی بالاتری به مزایای توسعه و منابع ملی برخوردار است. این تفاوت در مناطقی از حاشیه که از نظر متغیرها و عوامل اساسی با بخش مرکزی ناهمگون هستند، به حداقل می‌رسد. این نابرابری، وجود تبعیض در سیاست‌ها و اقدامات اجرایی دولت مرکزی را تقویت می‌کند و اعتماد مناطق حاشیه‌ای به بخش مرکزی و دولت مرکزی را کاهش و پتانسیل واگرایی را در این مناطق افزایش می‌دهد (Hafeznia, 2012: 186).

۱۵.۱.۱.۴. تضادهای فرقه‌ای در سطح منطقه‌ای

تضادهای فرقه‌ای یکی از مهم‌ترین چالش‌های امنیتی و سیاسی در خاورمیانه و شمال آفریقا است. این تضادها به دلیل اختلافات مذهبی، قومی و ایدئولوژیکی بین گروه‌ها و جریان‌های مختلف در این منطقه شکل می‌گیرد.

برخی از مهم‌ترین نمونه‌های این تضادهای فرقه‌ای عبارت‌اند از:

تضاد بین شیعیان و سنی‌ها: این تضاد ریشه در اختلافات مذهبی و سیاسی عمیقی دارد که از زمان خلفای راشدین تا امروز ادامه دارد. کشورهایی مانند ایران، عراق، سوریه، لبنان و یمن به شدت تحت تأثیر این تضادند.

تضاد بین کردها و عرب‌ها: کردها به عنوان یک گروه قومی در مناطق مختلف خاورمیانه، مانند عراق، سوریه، ترکیه و ایران حضور دارند و خواستار خودمختاری و حتی استقلال هستند که این مسئله با مخالفت دولت‌های مرکزی مواجه می‌شود.

تضاد بین اسرائیل و کشورهای عربی و اسلامی: این تضاد از زمان تأسیس اسرائیل در ۱۹۴۸ و جنگ‌های متعدد میان اسرائیل و کشورهای عربی شکل گرفته است و همچنان ادامه دارد.

تضاد بین عربستان سعودی و ایران: دو قدرت اصلی منطقه به‌دلیل رقابت بر سر هژمونی در خاورمیانه و نیز تفاوت‌های مذهبی (سنی-شیعه) با یکدیگر در تضادند.

۱.۱.۱۶. انزوای ژئوپلیتیکی دگرانگ‌یخته و خودانگ‌یخته

ایران در دوره‌ها و برهه‌هایی در تاریخ، تحت تحریم و انزوای جغرافیایی قرار داشته است که این تحریم‌ها و تحمیل انزوا هم به شرایط و موقعیت منحصربه‌فرد ایران برمی‌گردد. پس از وقوع انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ این انزوا با توجه به تحولات ژئوپلیتیکی در منطقه و جهان و همچنین شعارها و اهداف برآمده از انقلاب مانند اصل صدور انقلاب، استقلال، خودکفایی، نه شرقی و نه غربی و... روزبه‌روز رو به افزایش گذاشته است (انزوای ژئوپلیتیکی خودانگ‌یخته) و جمهوری اسلامی ایران، خود را در میدانی دید که آن طرف میدان آمریکا به‌عنوان تنها سرکرده جهان سعی دارد همه امکانات اقتصادی و ژئوپلیتیکی و سیاسی خود را بسیج کند و جمهوری اسلامی ایران را به حالت انزوای سیاسی-ژئوپلیتیکی بکشانند و با این کار به اهدافش برسد. هرچند در دوره‌هایی جمهوری اسلامی ایران سعی داشته است خود را از این انزوای خودخواسته رها کند و با راهبرد گرایش به شرق مانند روسیه و چین و... سعی کرده موجودیت کشور را به سمت شکوفایی و رهایی از این خفگی سیاسی-اقتصادی که گرفتار آن شده است، نجات دهد؛ ولی همواره با غرب و کشورهای غربی به‌عنوان قطب دیگر نظام بین‌الملل دچار تعارض‌های بنیادی و اساسی شده است و این کشورها همواره با به‌کارگیری سخت‌ترین تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی تلاش کرده‌اند جمهوری اسلامی ایران را منزوی کنند (انزوای ژئوپلیتیکی دگرانگ‌یخته) (Aliniya, 2018).

۱.۱.۱۷. رقبای منطقه‌ای قوی

مجله فوربس ۱۰ کشور قدرتمند در سال ۲۰۲۳ را از منظر سیاسی-اقتصادی، مدیریت و روابط بین‌المللی رتبه‌بندی کرده است. نکته شایان توجه در این تقسیم‌بندی این است که عربستان و امارات به‌عنوان رقبای منطقه‌ای ایران در رتبه‌های نهم و دهم و دو کشور نیز در بین قدرتمندترین‌های سال جاری قرار گرفته‌اند. بر اساس گزارش این مجله امارات بر برنامه فضایی خود تمرکز کرده است و قصد دارد مأموریتی به ماه بفرستد. هدف این مأموریت کشف سطح ماه و کمک به درک ما از ماه است. امارات متحده عربی همچنین یک بازیگر مهم در صنعت نفت

جهانی است که به موقعیت قوی آن در اقتصاد جهانی کمک خواهد کرد. عربستان سعودی نیز با داشتن بالاترین ذخایر نفتی و داشتن یک برنامه بلندمدت توسعه‌ای سعی کرده با انواع دیپلماسی حوزه عمومی روابطی پایدار را با جهان به وجود آورد. همچنین بر اساس این گزارش اسرائیل همچنان پیشرو در فناوری و نوآوری در مقیاس جهانی است. این کشور خانه چندین شرکت فناوری پیشرو است که روی راه‌حل‌های نوآورانه در زمینه‌های مختلف کار می‌کنند. ترکیه نیز به عنوان یک قدرت منطقه‌ای، در برخی موارد با ایران در رقابت است. این رقابت بر سر نفوذ در منطقه و همچنین مسائل ژئوپلیتیکی است.

۴.۱.۱.۱. تنهایی و بی‌قرینگی و فقدان مشارکت در اتحادهای راهبردی

موضوع تنهایی و فقدان مشارکت ایران در اتحادهای راهبردی، موضوعی چندبعدی و پیچیده است که ریشه در عوامل متعددی دارد. در اینجا به برخی از مهم‌ترین دلایل این موضوع اشاره می‌شود:

تنش‌های سیاسی و ایدئولوژیکی با برخی کشورها: ایران با برخی کشورها به‌ویژه قدرت‌های بزرگ غربی، تنش‌های سیاسی و ایدئولوژیکی دارد.

تحریم‌های اقتصادی: تحریم‌های گسترده اقتصادی علیه ایران نیز مانعی بر سر راه همکاری‌های راهبردی ایران با سایر کشورها بوده است. این تحریم‌ها موجب شده است تا ایران در زمینه‌های اقتصادی، مالی و تجاری با محدودیت‌های جدی مواجه شود.

فقدان اعتماد متقابل با برخی کشورها: نبود اعتماد کافی میان ایران و برخی کشورها نیز یکی دیگر از موانع ایجاد اتحادهای راهبردی با ایران است. این فقدان اعتماد، ناشی از مسائل سیاسی، ایدئولوژیکی و امنیتی میان طرفین است.

سیاست خارجی محتاطانه و گاه انزوطلبانه ایران: ایران در سال‌های اخیر سیاست خارجی نسبتاً محتاطانه و گاه انزوطلبانه‌ای را در پیش گرفته است.

اختلافات منطقه‌ای: اختلافات ایران با برخی کشورهای منطقه مانند عربستان سعودی نیز مانع از ایجاد اتحادهای گسترده راهبردی با ایران شده است.

آرمان‌گرایی انقلابی: گرایش ایران به آرمان‌گرایی انقلابی در سیاست خارجی، مانعی دیگر بر سر راه ایجاد اتحادهای راهبردی با آن کشور بوده است. این رویکرد گاهی با واقع‌گرایی سیاست خارجی کشورهای دیگر همخوانی ندارد.

نگرانی‌های امنیتی: ایران به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی خود در منطقه خاورمیانه و درگیری‌های نظامی پیشین، دچار نگرانی‌های امنیتی است. این نگرانی‌ها سبب شده است تا ایران در برقراری پیوندهای راهبردی با سایر کشورها محتاط باشد.

عدم مشارکت ایران در اتحادهای راهبردی سبب شده است که: ایران نتواند از منابع و توانمندی‌های کشورهای متحد به‌طور مؤثر استفاده کند و به همین دلیل در بسیاری از حوزه‌ها با محدودیت‌ها و چالش‌های جدی مواجه شود؛ ایران به دلیل عدم همکاری با سایر کشورها، از فرصت‌های اقتصادی بین‌المللی محروم شود و در نتیجه از توسعه اقتصادی خود عقب بماند.

۴. ۱. ۱. چالش‌های پایدار بین‌المللی (پرونده هسته‌ای، نفوذ منطقه‌ای، توانمندی موشکی، حقوق بشر)

این چالش ژئوپلیتیکی را نمی‌توان کاملاً بنیادین به حساب آورد، اما به دلیل اینکه یکی از چالش‌های حساس و مهم کشور به حساب می‌آید، می‌توان در قسمت بنیادین به آن اشاره کرد.

۴. ۲. یافته‌های میدانی

در این قسمت به یافته‌های میدانی (پرسشنامه) پرداخته می‌شود؛ یافته‌های جمع‌آوری‌شده به وسیله پرسشنامه و در قالب جدول نمایش داده می‌شوند، در این قسمت جمع امتیازات و میانگین امتیازات در قالب جدول ارائه و انحراف معیار هر سطح را هم در جداول مشخص می‌شود.

جدول ۱. امتیاز و انحراف معیار مؤلفه‌های سطح بنیادی

رتبه	میانگین امتیاز	جمع امتیازها	چالش‌های بنیادین
۱	4.653333333	۳۴۹	ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی
۲	4.533333333	۳۴۰	درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها
۳	4.533333333	۳۴۰	ساختار اداری - سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد
۴	4.506666667	۳۳۸	کاهش مشروعیت سیاسی حکومت متأثر از ناکارآمدی و بحران اعتماد
۵	4.466666667	۳۳۵	چالش‌های پایدار بین‌المللی (پرونده هسته‌ای، نفوذ منطقه‌ای، توانمندی موشکی، حقوق بشر)
۶	4.44	۳۳۳	حاشیه‌ای بودن بخش خصوصی در اقتصاد ملی
۷	4.426666667	۳۳۲	چالش توسعه‌نیافتگی و توسعه نامتوازن داخلی
۸	4.373333333	۳۲۸	انزوای ژئوپلیتیکی دگر انگیزه و خودانگیزه
۹	4.333333333	۳۲۵	تنهایی و بی‌قرینگی و فقدان مشارکت در اتحادهای راهبردی
۱۰	4.333333333	۳۲۵	جدال روزافزون نیروهای سیاسی بدون توجه به منافع ملی
۱۱	4.293333333	۳۲۲	چالش‌های اکولوژیک فضای زیستی (بنیادهای زیستی ناپایدار)
۱۲	4.226666667	۳۱۷	افزایش رقابت‌های مکانی در راستای کنترل منابع زیستی و حیاتی
۱۳	4.2	۳۱۵	چالش هویت ملی و سرگردانی در بین هویت‌های (ایرانی - اسلامی - مدرن)
۱۴	4.173333333	۳۱۳	رقبای منطقه‌ای قوی
۱۵	4.173333333	۳۱۳	قرارگیری در سیکل بازی‌های بین‌المللی متأثر از موقعیت حائلی
۱۶	4.133333333	۳۱۰	تضادهای فرقه‌ای در سطح منطقه‌ای
۱۷	4.093333333	۳۰۷	چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی
۱۸	4.026666667	۳۰۲	چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران)
۱۹	3.973333333	۲۹۸	رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی
	0.181407392	*انحراف معیار*	

۵. تجزیه و تحلیل

در این بخش به ارزیابی مؤلفه‌های فرضیه‌ها با یافته‌های کتابخانه‌ای در سطح بنیادین پرداخته می‌شود.

بر اساس فرضیه اصلی این مقاله که عبارت بود از چالش‌های ژئوپلیتیکی بنیادین ج.ا.ا. دربرگیرنده مواردی چون سرگردانی بین هویت‌های اسلامی، ایرانی و مدرن؛ تجارب تلخ اشغال ایران؛ بنیادهای زیستی ایران؛ ناپایداری وضعیت اقتصاد ملی؛ در خطر بودن وحدت و انسجام ملی؛ بروکراسی نا کارآمد و قرار دارند. چالش‌های شناسایی‌شده در قالب جدول ۲ به نمایش درآمده است.

جدول ۲. مؤلفه‌های کتابخانه‌ای سطح بنیادین

ردیف	مؤلفه‌ها
۱	چالش هویت ملی و سرگردانی در بین هویت‌های ایرانی-اسلامی-مدرن
۲	چالش‌های اکولوژیک فضای زیستی و در یک کلمه بنیادهای زیستی ناپایدار
۳	افزایش رقابت‌های مکانی در راستای کنترل منابع زیستی و حیاتی
۴	ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی
۵	حاشیه‌ای بودن بخش خصوصی در اقتصاد ملی
۶	ساختار اداری - سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد
۷	چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران)
۸	چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی
۹	جدال روزافزون نیروهای سیاسی بدون توجه به منافع ملی
۱۰	کاهش مشروعیت سیاسی حکومت متأثر از ناکارآمدی و بحران اعتماد
۱۱	درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها
۱۲	رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی
۱۳	قرارگیری در سیکل بازی‌های بین‌المللی متأثر از موقعیت حائلی
۱۴	چالش توسعه‌نیافتگی و توسعه نامتوازن داخلی
۱۵	تضادهای فرقه‌ای در سطح منطقه‌ای
۱۶	انزوای ژئوپلیتیکی دگرانگیخته و خودانگیخته
۱۷	رقبای منطقه‌ای قوی
۱۸	تنهایی و بی‌قرینگی و فقدان مشارکت در اتحادهای راهبردی
۱۹	چالش‌های پایدار بین‌المللی (پرونده هسته‌ای، نفوذ منطقه‌ای، توانمندی موشکی، حقوق بشر)

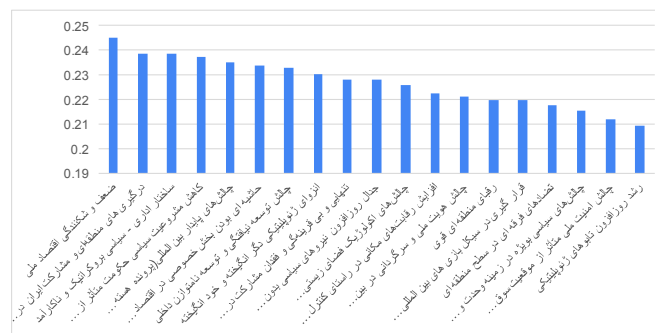
مؤلفه‌های فرضیه از این دست است، سرگردانی بین هویت‌های اسلامی، ایرانی و مدرن؛ تجارب تلخ اشغال ایران؛ بنیادهای زیستی ایران؛ ناپایداری وضعیت اقتصاد ملی؛ در خطر بودن وحدت و انسجام ملی؛ بروکراسی نا کارآمد؛ مؤلفه اول (سرگردانی بین هویت‌های اسلامی، ایرانی و مدرن) در ردیف ۱؛ مؤلفه دوم (تجارب تلخ اشغال ایران) در ردیف ۷؛ مؤلفه سوم (بنیادهای زیستی ایران) در ردیف ۲؛ مؤلفه چهارم (ناپایداری وضعیت اقتصاد ملی) در ردیف ۴؛ مؤلفه پنجم (در خطر بودن وحدت و انسجام ملی) در ردیف ۸؛ مؤلفه ششم (بروکراسی نا کارآمد) در ردیف ۶؛ در جدول ۲ به

آنها اشاره شده است. در این قسمت امتیاز مؤلفه‌های سطح بنیادین، تجزیه و تحلیل می‌شود. ابتدا مؤلفه‌ها با استفاده از روش آنتروپی شانون وزن‌دهی شده‌اند؛ سپس وزن هر مؤلفه با استفاده از امتیاز کسب‌شده و وزن شانون رتبه‌بندی شده‌اند. وزن و امتیازات مؤلفه‌های سطح بنیادین در قالب جدول ۳ به نمایش درآمده است.

جدول ۳. وزن و امتیازات مؤلفه‌های سطح بنیادین

رتبه	امتیاز وزن‌دار	وزن شانون	میانگین امتیاز	چالش‌های بنیادین
۱	0.244907232	0.052630494	4.653333333	ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی
۲	0.238593329	0.052630881	4.533333333	درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها
۳	0.238590818	0.052630327	4.533333333	ساختار اداری - سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد
۴	0.237191274	0.0526312	4.506666667	کاهش مشروعیت سیاسی حکومت متأثر از ناکارآمدی و بحران اعتماد
۵	0.235083711	0.052630682	4.466666667	چالش‌های پایدار بین‌المللی (پرونده هسته‌ای، نقوذ منطقه‌ای، توانمندی موشکی، حقوق بشر)
۶	0.233677742	0.052630122	4.44	حاشیه‌ای بودن بخش خصوصی در اقتصاد ملی
۷	0.232981158	0.052631286	4.426666667	چالش توسعه‌نیافتگی و توسعه نامتوازن داخلی
۸	0.230170344	0.052630414	4.373333333	انزوای ژئوپلیتیکی دگر انگیخته و خودانگیخته
۹	0.228071598	0.052631907	4.333333333	تنهایی و بی‌قرینگی و فقدان مشارکت در اتحادهای راهبردی
۱۰	0.228070285	0.052631604	4.333333333	جدال روزافزون نیروهای سیاسی بدون توجه به منافع ملی
۱۱	0.225963603	0.052631274	4.293333333	چالش‌های اکولوژیک فضای زیستی (بنیادهای زیستی ناپایدار)
۱۲	0.22245246	0.052630708	4.226666667	افزایش رقابت‌های مکانی در راستای کنترل منابع زیستی و حیاتی
۱۳	0.22105754	0.052632748	4.2	چالش هویت ملی و سرگردانی در بین هویت‌های (ایرانی - اسلامی - مدرن)

۱۴	0.219652466	0.05263238	4.173333333	رقبای منطقه‌ای قوی
۱۵	0.219648365	0.052631397	4.173333333	قرارگیری در سیکل بازی‌های بین‌المللی متأثر از موقعیت حائلی
۱۶	0.217553002	0.052633791	4.133333333	تضادهای فرقه‌ای در سطح منطقه‌ای
۱۷	0.215443129	0.052632686	4.093333333	چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی
۱۸	0.211934763	0.052632805	4.026666667	چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران)
۱۹	0.209129617	0.052633293	3.973333333	رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی
	0.226851181	-	-	*میانگین وزن نهایی چالش‌های بنیادین*

نمودار ۱. میزان امتیاز هر مؤلفه سطح بنیادین (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، نتیجه تجزیه و تحلیل در سطح بنیادین نشان می‌دهد، سه مؤلفه ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی؛ با امتیاز 0.244907232، درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها، با امتیاز 0.238593329 و ساختار اداری - سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد، با امتیاز 0.238590818 بیشترین امتیاز را در بین مؤلفه‌های بنیادین کسب کرده‌اند؛ در مقابل سه مؤلفه رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی با امتیاز 0.209129617، چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران) با امتیاز 0.211934763 و چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی؛ با امتیاز کمترین امتیازها را در بین مؤلفه‌های سطح بنیادین به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به میانگین امتیازهای سطح بنیادین

0.226851181، از ۱۹ مؤلفه، ۱۰ مؤلفه بیشترین امتیاز از حد میانگین و ۹ مؤلفه کمترین امتیاز از حد میانگین را به خود اختصاص داده‌اند.

۶. نتیجه

از منظر ژئوپلیتیکی پایداری و بقای یک سازه رابطه عمیقی با فهم محیط راهبردی آن دارد. در این چارچوب شایان توجه است که شناسایی فرصت‌ها و تهدیدات یک چالش برای نظام تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی محسوب می‌شود که در صورت عملکرد صحیح و عالمانه به خلق پویایی‌های لازم برای پایداری و بقای سازه ملی منجر می‌شود، این امر یعنی پایداری و ارتقای مطلوبیت‌ها که مهم‌ترین دستاورد کشورداری است، در صورت مواجهه نادرست با چالش‌ها پایداری و بقا دستخوش تعرض، تضعیف و در نتیجه فروپاشی سازه‌های سیاسی می‌شود. از این‌رو شناسایی چالش‌های کشورها ضرورتی انکارناپذیر است. این پژوهش با هدف شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های ژئوپلیتیکی ایران به انجام رسید. یافته‌ها نشان می‌دهد از ۱۹ مؤلفه سطح بنیادین، ۱۰ مؤلفه بیشترین امتیاز از حد میانگین و ۹ مؤلفه کمترین امتیاز از حد میانگین را به خود اختصاص داده‌اند، و سه مؤلفه ضعف و شکنندگی اقتصاد ملی با امتیاز 0.244907232، درگیری‌های منطقه‌ای و مشارکت ایران در آنها با امتیاز 0.238593329 و ساختار اداری - سیاسی بوروکراتیک و ناکارآمد با امتیاز 0.238590818، بیشترین امتیاز را در بین مؤلفه‌های بنیادین کسب کرده‌اند؛ در مقابل سه مؤلفه رشد روزافزون تابوهای ژئوپلیتیکی با امتیاز 0.209129617، چالش امنیت ملی متأثر از موقعیت سوق‌الجیشی (تجارب تلخ اشغال ایران) با امتیاز 0.211934763 و چالش‌های سیاسی به‌ویژه در زمینه وحدت و انسجام ملی با امتیاز 0.215443129، کمترین امتیازها را در بین مؤلفه‌های سطح بنیادین به خود اختصاص داده‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد؛ و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره می‌شوند، به‌طور کامل رعایت کرده‌اند.

سیاسگزاری

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از معاونت پژوهشی دانشگاه تربیت مدرس به‌واسطه حمایت‌های مائی معنوی برای به سرانجام رسیدن پایان‌نامه کارشناسی ارشد که این مقاله مستخرج از آن است، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشند.

References

- Alinia, Y. (2018). *Feasibility of Iran's geopolitical capacities to get out of political isolation*, PhD thesis, Faculty of Geographical Sciences, Khwarazmi University. **[In Persian]**
- Alipour, A. (2018). Proxy war between Iran and Saudi Arabia in the West Asian region: a case of the Syrian crisis; *Islamic World Political Studies Quarterly* (scientific-research), 7th year, No. 2, consecutive 26, summer 2017, pp. 171-143. **[In Persian]**
- Collins, J. (1998). *Military Geography*. Washington: Brassey.
- Collins, J. (1998). *Military Geography: For Professionals and the Public*.
- Ghanbari Jahormi, M. H. (2019). Philosophy of Proxy Wars in the New Era, *Defense Policy Magazine*, 29th Year, No. 113, Winter 2019: 9-51. **[In Persian]**
- Ghasemi, A. A. (2013). explaining the relationship between social divisions and national unity in Iran, *scientific-research bi-quarterly "Theoretical Policy Research"* No. 16, Fall and Winter 2013: 165-212. **[In Persian]**
- Ghorbin Nejad, R., Hafeznia, M. R., Ahmadipour, Z., & Qavam, A. A. (2012). review and critique of the theories of tension and conflict of countries and presentation of a theoretical model, *magazine of defense policy*, year 21, No. 82. **[In Persian]**
- Hafeznia, M. R. (2019). *Principles and Concepts of Geopolitics*, Mashhad, Papli Publications. **[In Persian]**
- Hafeznia, M. R. (2012). *Political Geography of Iran*, Tehran, Samit Publications. **[In Persian]**
- Hafeznia, M. R., & Ahmadi Nohdani, S., & Nouri Roostai, M. (2020). examining the role of the transit position in national power, case study: Iran, *Journal of Political Geography Research*, 6th year, 2nd issue, summer 1400, serial 22, 86-106. **[In Persian]**
- Hagget, P. (1972). *Geography: a modern synthesis*. London. Pearson education limited.
- Hagget, P. (2001). *Geography: a global synthesis*. London. Pearson education limited.
- Haggett, P. (1983). *Geography: A Modern Syntheses*. New York: Publisher: Harpercollins College Div.
- Heydari, G., & Heydaribani, Z. (2013). Examining the challenges of national power in Iran with an emphasis on the crisis of national identity,

- Geopolitics Quarterly*, Year 10, No. 1, spring 2013, Pages 60-82.
<https://www.magiran.com/article/4475169> [In Persian]
- Jafarpour, M. (2019). Pathology of Privatization in Iran, *Journal of Business Studies Year: 2019*, Vol. 18, No. 104, Pp. 29-9. [In Persian]
- Mirmohammadi, S. M., & Hassanpour, A. (2011). Iran's Administrative System: An Analysis of Problems and Challenges, *Public Administration Perspective Magazine*, Issue 8, winter 1390, Pp. 9-22. [In Persian]
- Naderi, M., & Mahdavi, E. (2014). Challenges of Iran's economy and the necessity of resistance economy, National Resistance Economy Conference "Challenges, Realities, Solutions", Razi University, May 2014. [In Persian]
- Sullivan, P. (1986). *Geopolitics*, London: Croom Helm.
- Salamat, F., Deposit, S., & Hazrati Soumae, Z. (2023). the causes of inefficiency of socio-political parties in Iran after the Islamic revolution, relying on social and cultural factors: a qualitative study based on theme network analysis; *Journal of Socio-Cultural Changes*, Vol. 19, No. 3, Series 74, Pp. 69-91. [In Persian]
- Taylor, P. J. (1993). *Political Geography. England: Logman Scientific & Technical*. Reordering the World, Edited by: George j. Demko and William B. wood. USA: Westview Press.

COPYRIGHTS

©2023 by the University of Tehran. Published by the University of Tehran Press. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

